

УДК 347.468

Остапенко В. І. – аспірант
кафедри цивільного права
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка

Ostapenko V. – Postgraduate
Department of Civil Law Taras
Shevchenko National University
of Kyiv

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИПИНЕННЯ ПОРУКИ В РАЗІ СМЕРТІ БОРЖНИКА ЗА КРЕДИТНИМ ДОГОВОРОМ

DISPUTABLE PROBLEMS RELATED TO THE TERMINATION OF A SURETYSHIP IN CASE OF THE DEBTOR'S DEATH

Здійснено аналіз теоретичних і практичних проблем, що виникають у регулюванні відносин поруки в разі смерті боржника за основним договором. Розглянуто доктринальні підходи до вирішення питання щодо визначення обсягу відповідальності поручителя за спадкоємця основного боржника, а також питання регулювання відносин за договором поруки за умови відсутності спадкоємців боржника або відмови їх від прийняття спадщини.

Ключові слова: порука; смерть боржника; заміна боржника; припинення поруки; обсяг відповідальності поручителя.

Проанализированы теоретические и практические проблемы возникающие при регулировании отношений поручительства в случае смерти должника по основному договору. Рассмотрены доктринальные подходы к решению вопроса относительно определения объема ответственности поручителя за наследника основного должника, а также вопроса регулирования отношений по договору поручительства

в случае отсутствия наследников должника или их отказа от принятия наследства.

Ключевые слова: поручительство; смерть должника; замена должника; прекращение поручительства; объем ответственности поручителя.

The article contains complex analysis of general theoretical and practical problems related to the consequences of the death of the debtor for a contract of suretyship.

Thus, in the literature there are two points of view on the legal consequences of the death of the debtor to the surety agreement. According to the first point of view, the death of the debtor terminates the suretyship. In accordance with a second point of view the death of the debtor does not lead to termination of the contract of guarantee. The author examines the cases for and against mentioned points of view.

The author considers doctrinal approaches to the issue of the guarantor's responsibility for the heir of the debtor. The author also examines the issue of regulation of relations in the surety agreement in case if there will be no the heirs of the debtor or in case of their refusal to accept the inheritance.

At the end of the article the author comes to the following conclusions:

Firstly, the suretyship shall be terminated after the death of the debtor, if the guarantor does not agree to enforce the obligations under the new debtor according to the 523-th article of the Civil Code of Ukraine.

Secondly, if the provisions of a contract of suretyship contains a clause under which the guarantor shall authorize responsible for the credit agreement in case of replacement of the debtor, the surety does not determine after the death of the debtor. In this case the guarantor is liable within the scope of the asset.

And finally, territorial community should be recognized by the debtor under the main contract if there is no heirs of the original debtor or the heirs refuse to accept the inheritance.

Keywords: suretyship; death of the debtor; termination of a surety; responsibility of the guarantor.

Митання щодо підстав припинення поруки є одним із найбільш дискусійних у судовій практиці та науковій літературі. Дискусії здебільшого ведуться відносно підстав припинення поруки, передбачених спеціальною нормою Цивільного кодексу (ЦК) України, а саме – ст. 559. Зазначена стаття не містить такої підстави для припинення поруки, як смерть боржника за основним договором. Водночас дослідження правових наслідків смерті боржника за кредитним договором у контексті їх впливу на відносини за договором поруки має надзвичайно важливе значення як стосовно гарантування інтересів кредитора, так і забезпечення прав поручителя та спадкоємців боржника. З огляду на це, у межах статті запропоновано аналіз норм законодавства, теоретичних підходів і судової практики щодо впливу смерті боржника за кредитним договором на відносини поруки.

ЦК України визначає випадки, у яких зобов'язання припиняється через смерть фізичної особи. Так, відповідно до ч. 1 ст. 608 цього Закону, зобов'язання припиняється смертю боржника, якщо воно нерозривно пов'язане з його особою, з огляду на що не може бути виконане іншою особою [1]. Відповідно до ч. 1 ст. 1054 ЦК України, за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові в розмірі та на умовах, установлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит і сплатити проценти [1]. Отже, обов'язок боржника за кредитним договором полягає в поверненні суми кредиту та сплаті процентів. Такий обов'язок може бути виконаний будь-якою особою, а тому він не пов'язаний з особою боржника. Тому цілком очевидно, що в разі смерті боржника за кредитним договором останній не може вважатися припиненим, оскільки обов'язок щодо повернення кредиту й сплати процентів має бути покладено на спадкоємців боржника (якщо вони приймуть спадщину).

Проте постає питання відносно того, яка доля договору поруки, укладеного для забезпечення виконання обов'язків боржника, який помер. Спеціальні норми ЦК України, що регулюють відносини поруки, не містять такої підстави для припинення договору поруки, як смерть боржника за основним

договором. Водночас гл. 47 ЦК України, яка регулює питання щодо поняття зобов'язання та сторін у ньому, містить ст. 523, що визначає правові наслідки заміни боржника в зобов'язанні, забезпеченому порукою або заставою. Так, відповідно до ч. 1 зазначеної статті, порука або застава, встановлена іншою особою, припиняється після заміни боржника, якщо поручитель або заставодавець не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником [1].

Для того, щоб з'ясувати, чи можливим є застосування положення ст. 523 ЦК України для визнання договору поруки припиненим у зв'язку зі смертю боржника за основним договором, слід з'ясувати співвідношення понять «заміна боржника» та «смерть боржника».

Як зазначає Т. В. Боднар, заміна осіб у зобов'язанні є однією з форм дії (динаміки) зобов'язання. На думку дослідниці, усі відомі способи перенесення зобов'язання (йдеться як про заміну боржника, так і про заміну кредитора) можна поділити на такі, що здійснюються за універсальним та сингулярним (частковим) правонаступництвом. Зважаючи на те, що заміна боржника в зобов'язанні може бути наслідком сингулярного або універсального правонаступництва, положення ст. 520 ЦК України усвідомлюється як некоректне, адже воно фактично ототожнює заміну боржника в зобов'язанні з переведенням боргу, яке насправді є лише однією з підстав (як сингулярне правонаступництво) для заміни боржника в зобов'язанні [2, с. 20]. З огляду на це, погоджуємося з пропозицією Т. В. Боднар, яка вважає за необхідне викласти ст. 520 ЦК України в новій редакції, а саме:

«Стаття 520. Заміна боржника в зобов'язанні

1. Боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою внаслідок:

а) правонаступництва;

б) переведення боргу, що допускається лише за згодою кредитора.

2. Боржник у зобов'язанні може бути замінений також в інших випадках, передбачених законом.

3. Особливості заміни боржника в процесі вжиття та здійснення заходів щодо відновлення платоспроможності

боржника згідно з планом санації встановлюються законом» [2, с. 21].

Підставою заміни боржника в зобов'язанні є також універсальне правонаступництво. Оскільки під час спадкування права й обов'язки померлого переходять до його правонаступників як єдине ціле (крім тих, існування яких є невіддільним від особи спадкодавця), спадкове правонаступництво традиційно вважається універсальним (загальним). Таким чином, у разі смерті боржника за кредитним договором і за умови прийняття спадщини спадкоємцями в порядку, установленому законодавством, спадкоємці стануть універсальними правонаступниками прав та обов'язків боржника, у тому числі за кредитним договором, унаслідок чого відбудеться заміна боржника в кредитному зобов'язанні (з померлої особи на її спадкоємця).

Іншим випадком заміни боржника в зобов'язанні є сингулярне правонаступництво, за якого до правонаступника переходить тільки певне право чи певний обов'язок. Прикладом сингулярного правонаступництва є переведення боргу.

З огляду на зазначене, некоректною слід уважати позицію О. В. Михальнюк, на думку якої ч. 3 ст. 559 ЦК України та ч. 1 ст. 523 ЦК України містять одне й те саме положення, що дублюється в різних нормах [3, с. 212]. Так, у ст. 523 цього закону йдеться про заміну боржника в зобов'язанні, що може бути наслідком як сингулярного, так й універсального правонаступництва, натомість положення ч. 3 ст. 559 стосується суто сингулярного правонаступництва під час переведення боргу на іншу особу. І хоча наслідок, як у разі переведення боргу, так і заміни боржника, і в ст. 523, і в ст. 559 ЦК України передбачено однаковий, а саме – припинення договору поруки, якщо поручитель не поручився за нового боржника, ототожнювати зазначені норми некоректно, як власне й застосовувати положення ч. 3 ст. 559 ЦК України для регулювання відносин за договором поруки в разі смерті боржника. На зазначену обставину цілком обґрунтовано звертають увагу Я. М. Романюк та З. П. Мельник, які зазначають, що «у разі смерті боржника перехід його прав та обов'язків до правонаступників відбувається в порядку спадкування. За таких обставин наявне не сингулярне (часткове)

правонаступництво, як під час переведення боргу, а універсальне. Перехід прав та обов'язків боржника відбувається не за волею сторін та не внаслідок угоди, тому правила про переведення боргу (так само, як про уступку вимоги) до відносин, що виникають за універсального правонаступництва, не застосовуються» [4, с. 45].

На підставі ст. 523 ЦК України можна зробити висновок про те, що порука припиняється після смерті боржника, якщо поручитель не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником. Саме такий висновок містить Постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30 березня 2012 р. № 5 (Постанова пленуму ВССУ). Зокрема, відповідно до абзацу 5 п. 32 цієї постанови, «на поручителів може бути покладено відповідальність за порушення боржником обов'язку щодо виконання зобов'язання за кредитним договором у разі смерті позичальника лише за наявності в позичальника правонаступника, який прийняв спадщину, та згоди поручителя відповідати за будь-якого нового боржника, зафіксованої в тому числі в договорі поруки» [5].

Ураховуючи те, що на практиці положення договорів поруки зазвичай містять застереження, відповідно до якого поручитель надає згоду відповідати за зобов'язаннями за кредитним договором у разі заміни боржника, можемо зробити висновок, що здебільшого договір поруки внаслідок смерті боржника не буде вважатися припиненим. Тому постають принаймні два проблемні питання:

- 1) обсяг відповідальності поручителя за нового боржника (спадкоємця);
- 2) відносини за договором поруки в разі відсутності спадкоємців боржника або відмови їх від прийняття спадщини.

Розглянемо наявні в науковій літературі та на практиці підходи до вирішення кожного з цих питань.

Так, першим серед проблемних є питання щодо обсягу відповідальності поручителя за нового боржника – спадкоємця. Відповідно до ч. 2 ст. 554 ЦК України, за загальним правилом

поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що й боржник. Боржником у цьому разі є спадкоємець, який прийняв спадщину, особливості відповідальності якого визначається спеціальними нормами щодо спадкування. Згідно з ч. 1 ст. 1282 ЦК України, спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного в спадщину [1]. Отже, обсяг відповідальності спадкоємців боржника перед кредитором буде обмежений вартістю майна, отриманого в спадщину. Водночас якихось підстав для обмеження відповідальності поручителя в цьому разі законодавством не передбачено. Отже, кредитор зможе звернутися до поручителя відносно виконання зобов'язання, останній виконає зобов'язання в повному обсязі, але повернути виконане від спадкоємця в повному обсязі не зможе, оскільки, як зазначалось, відповідальність спадкоємців обмежена вартістю майна спадкодавця.

З огляду на зазначене, постає питання: у якому обсязі повинен нести відповідальність за виконання основного зобов'язання поручитель?

У науковій літературі існують принаймні дві думки щодо зазначеної проблеми. Відповідно до першої з них, обсяг відповідальності поручителя не повинен перевищувати обсягу відповідальності спадкоємця за основним зобов'язанням. Зазначену позицію обстоюють А. В. Барінов, А. І. Гудков [6, с. 71], Є. В. Єльнікова, Р. С. Бевзенко та ін. Аргументи, наведені для обґрунтування необхідності обмеження відповідальності поручителя обсягом спадкової маси, полягають у визнанні підходу, за яким відповідальність поручителя не обмежується обсягом спадкової маси таким, що порушує майнові інтереси поручителя, оскільки позбавляє його можливості отримати від спадкоємців боржника в порядку регресу задоволення своїх вимог у повному обсязі [7, с. 65].

Друга думка полягає у визнанні відсутності підстав для обмеження обсягу відповідальності поручителя обсягом відповідальності спадкоємця за основним зобов'язанням. Зокрема, представником цієї точки зору є В. А. Хохлов, який, спростовуючи головний аргумент обмеження відповідальності поручителя обсягом спадкової маси – неможливість для поручителя в подальшому отримати задоволення за рахунок

спадкоємця, зазначає: «посилання на несправедливість ситуації, за якої спадкоємець у разі недостатності спадкової маси або взагалі не несе відповідальності, або його відповідальність буде обмежена вартістю прийнятої спадщини, у той час, як поручитель вимушений заплатити всю необхідну суму, є зовсім непереконливою в досить поширеній ситуації, коли в боржника відсутнє будь-яке майно й увесь борг припадає на поручителя» [8].

Спростовує переконання В. А. Хохлова інший російський дослідник – Р. С. Бевзенко, який зазначає, що некоректним є проведення аналогії між ситуаціями «у боржника немає майна, а отже, весь борг стягується з поручителя» та «вартість спадкової маси не дає змоги поручителю стягнути зі спадкоємця суму, сплачену кредиторів». Так, у першому випадку поручитель має хоча б потенційну можливість через деякий час усе ж таки отримати від боржника виконане (наприклад, з огляду на покращання матеріального становища боржника, ефективне виконавче провадження тощо). У другому випадку закон обмежує можливості поручителя щодо компенсації грошових сум, сплачених кредиторів, тому в поручителя навіть гіпотетично немає можливості повністю задовольнити свої вимоги щодо спадкоємця як правонаступника померлого боржника [9].

Водночас Р. С. Бевзенко звертає увагу також на певні складнощі, пов'язані з упровадженням на практиці відповідальності поручителя в межах вартості спадкового майна. Так, дослідник зазначає, що таким чином ситуація буде нагадувати замкнуте коло, за яким суд не може прийняти рішення про стягнення з поручителя боргу допоки не буде встановлено точну оцінку спадкової маси, що є неможливим, оскільки вимога, яку поручитель може висунути спадкоємцеві, ще не виникла [9].

Вихід з описаної ситуації пропонує О. Блінков, який вважає, що не лише відповідальність поручителя не повинна обмежуватись обсягом спадкової маси, а й відповідальність спадкоємця у випадку, коли йдеться про задоволення вимог поручителя, який виконав вимогу кредитора за основним зобов'язанням, не повинна обмежуватись обсягом спадкової маси [10, с. 46]. Фактично можна сказати, що думка, висвітлена О. Блінковим відносно необмеженості відповідальності

поручителя обсягом спадкової маси, формує окремий підхід, відповідно до якого не лише відповідальність поручителя, а й відповідальність власне спадкоємця (у разі, якщо йдеться про відшкодування поручителю виконаного за основним зобов'язанням) не обмежується спадковою масою. Аргументуючи своє переконання, дослідник зазначає, що правило, відповідно до якого відповідальність спадкоємців обмежується виключно отриманим майном, суперечить концепції універсального спадкового правонаступництва, відповідно до якого до спадкоємців повинні переходити всі здатні до переходу права й обов'язки спадкодавця в повному обсязі [10, с. 46].

На нашу думку, позиція, запропонована автором, суперечить нормам чинного законодавства, зокрема ч. 1 ст. 1281 ЦК України, відповідно до якої спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного в спадщину [1]. З огляду на це, більш обґрунтованим і справедливим слід uważати твердження щодо необхідності обмеження відповідальності поручителя обсягом спадкової маси, отриманої спадкоємцем боржника за основним договором. Стосовно іншої частини боргу, що залишиться непогашеною, то зобов'язання в цій частині слід uważати такими, що припинились на підставі ст. 607 ЦК України, зокрема через неможливість виконання. Так, відповідно до зазначеної статті, зобов'язання припиняється неможливістю його виконання з огляду на обставину, за яку жодна зі сторін не відповідає [1]. У цьому разі такою обставиною потрібно визнати обмежений обсяг спадкової маси. Адже, відповідно до вимог чинного законодавства, спадкоємець відповідає за боргами спадкодавця в межах вартості успадкованого майна. Тому в разі відсутності такого майна в достатній кількості для задоволення вимог кредитора зобов'язання слід визнати таким, що припинилося через неможливість його виконання. Водночас порука буде вважатися припиненою з огляду на припинення основного зобов'язання на підставі ч. 1 ст. 559 ЦК України.

Іншим проблемним аспектом, яким означена сфера регулювання відносин поруки в разі смерті боржника за основним договором, є питання регулювання відносин за договором поруки за умови відсутності спадкоємців боржника

або відмови їх від прийняття спадщини. Так, відповідно до положень Постанови пленуму ВССУ, однією з умов покладення на поручителя відповідальності за порушення боржником обов'язку щодо виконання зобов'язання за кредитним договором у випадку смерті позичальника є наявність у позичальника правонаступника, який прийняв спадщину [5]. Отже, у разі відмови від спадщини або відсутності спадкоємців, поруку слід uważати такою, що припинилась.

Зазначена позиція переважає і в науковій літературі. Так, А. В. Барінов, А. І. Гудков переконані, що припинення зобов'язання настає винятково тоді, коли обов'язок його виконання не переходить у порядку правонаступництва спадкоємцям боржника або іншим особам, визначеним законом [6, с. 71]. Водночас дослідники не конкретизують, що є підставами для того, щоб поруку вважати припиненою в разі відмови спадкоємців боржника від прийняття спадщини чи відсутності спадкоємців боржника. Тому більш обґрунтованою є протилежна позиція науковців, серед яких можна назвати російського дослідника А. Г. Ананьєва. Він зазначає, що закон не ставить можливість існування зобов'язання після смерті боржника, яке може бути виконано без його участі, в залежність від прийняття спадкоємцями спадщини боржника-спадкодавця [11, с. 18]. Водночас жодних інших аргументів на користь своєї позиції, а також пропозицій стосовно вирішення питань, що виникають відносно особи боржника, долі основного договору, дослідник не пропонує.

Інший науковець, О. В. Пантюшов, який хоча й обстоює думку щодо припинення поруки через смерть боржника, також акцентує увагу на тому, що відсутність спадкоємців, відмова від прийняття спадщини, неприйняття спадщини, означатиме, що спадкове майно буде визнане відумерлим, а оскільки відумерле майно переходить у власність держави, то за боргами боржника буде в загальному порядку нести відповідальність держава [12, с. 7]. Аналогічною є позиція О. Блінкова, який зазначає, що борги спадкодавця внаслідок універсального правонаступництва переходять спадкоємцям за законом чи за заповітом або як відумерле майно успадковується

публічно-правовими організаціями, унаслідок чого кредитори мають право висувати вимоги до зазначених спадкоємців [10, с. 42].

Проаналізувавши наведені позиції щодо відносин за договором поруки в разі відсутності спадкоємців боржника або відмови їх від прийняття спадщини, вважаємо більш обґрунтованим твердження, відповідно до якого відсутні підстави для визнання поруки такою, що припинилась у разі відсутності спадкоємців боржника або відмови їх від прийняття спадщини. Саме такої думки повинні дотримуватися судові органи під час розгляду справ зазначеної категорії. Обґрунтованість зазначеної позиції підтверджується нормами чинного законодавства. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1277 ЦК України, у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою [1]. Тобто єдиним передбаченим законодавством наслідком відсутності спадкоємців боржника або відмови їх від прийняття спадщини є визнання спадщини відумерлою. Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 1277 ЦК України, спадщина, визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини [1]. Більше того, у ч. 4 зазначеної статті визначено, що територіальна громада, яка стала власником відумерлого майна, зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця [1]. Так, у випадку, що розглядається, боржником за основним зобов'язанням повинна визнаватися територіальна громада в особі відповідного органу місцевого самоврядування, до якої може бути пред'явлено вимоги кредитора за основним договором та поручителя, у разі виконання ним вимоги кредитора за основним договором.

Таким чином, здійснений аналіз норм чинного законодавства, досліджень науковців, а також наявної судової практики дає змогу зробити певні висновки.

По-перше, порука припиняється після смерті боржника, якщо поручитель не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником на підставі ст. 523 ЦК України.

По-друге, якщо положення договору поруки містить застереження, відповідно до якого поручитель надає згоду відповідати за зобов'язаннями за кредитним договором у разі заміни боржника, порука не припиняється після смерті боржника. При цьому поручитель несе відповідальність у межах обсягу спадкової маси.

По-третє, у разі відсутності спадкоємців або їх відмови від прийняття спадщини боржником за основним договором повинна визнаватися територіальна громада в особі відповідного органу місцевого самоврядування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Боднар Т. В. Теоретичні проблеми виконання договірних зобов'язань (цивільно-правовий аспект) : автореф. дис на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / Т. В. Боднар. – К., 2005. – 36 с.
3. Михальнюк О. В. Порука у цивільному праві: теорія та практика : [моногр.] / О. В. Михальнюк. – К. : КНТ, 2008. – 268 с.
4. Романюк Я. М. Складні питання судової практики, пов'язані з порукою / Я. М. Романюк, З. П. Мельник // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 6 (142). – С. 43–48.
5. Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають з кредитних правовідносин [Електронний ресурс] : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 берез. 2012 р. № 5. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0005740-12>.
6. Баринов А. В. Смерть должника как основание прекращения поручительства / А. В. Баринов, А. И. Гудков // Вестник Владимирского юридического института. – 2009. – № 1 (10). – С. 69–71.
7. Ельникова Е. В. Об обязанностях поручителя при наследовании: анализ правовых позиций высших судебных инстанций / Е. В. Ельникова // Третий пермский конгресс

ученых-юристов : материалы междунар. науч.-практ. конф. (Пермь, 12 окт. 2012 г.) / отв. ред. О. А. Кузнецова. – Пермь, 2012. – 289 с.

8. Хохлов В. А. Смерть должника по кредитному договору и ее влияние на отношения поручительства [Электронный ресурс] / В. А. Хохлов // Законодательство. – 2007. – № 9. – Режим доступа :

<http://www.center-bereg.ru/309.html>.

9. Бевзенко Р. С. Смерть должника и отношения поручительства: продолжение дискуссии [Электронный ресурс] / Р. С. Бевзенко. – Режим доступа :

<http://www.szrf.ru/doc.phtml?nb=edition07&issid=2008011000&docid=15>.

10. Блинков О. Исполнение обязательств поручителя в случае смерти должника / О. Блинков // Арбитражный и гражданский процесс. – 2009. – № 7. – С. 42–46.

11. Ананьев А. Г. К вопросу об ответственности поручителей в заемном обязательстве в случае смерти должника – физического лица / А. Г. Ананьев // Юридическая наука. – 2011. – № 1. – С. 15–19.

12. Пантюшов О. В. Поручительство по кредиту в случае смерти должника / О. В. Пантюшов // Банковское право. – 2009. – № 2. – С. 6–9.